

A „NÉVTELEN” ÁLNEVEI

*Rejtőzködés, játék, szerep- és identitáskeresés a fiatal Ignotusnál**„Ignotus pedig a modern emberlélek teljessége.”
Ady Endre, 1906.*

1

Ismeretes, a magyar irodalomnak az a személyisége, aki Ignotus néven híresült el s lett kanonikus alakja a modern magyar irodalomnak, 1869-ben Veigelsberg Hugó néven született. Születési nevén azonban alig-alig publikált. Sok-sok ezer tételre rúgó életművében talán, ha egy-két tucat olyan írása van, amelyet e névvel jegyzett. Az ok nem e név „németes”/„zsidós” asszociációkat keltő hangzásában keresendő. Apja, Veigelsberg Leo (1844–1907) egyike volt a legismertebb s legelismertebb magyarországi német újságíróknak, a német nyelvű próza egyik mestere (vagy ha úgy jobban tetszik: művésze), aki, mint a *Pester Lloyd* meghatározó munkatársa (vezércikkírója és szerkesztője) igazi „véleményvezér” volt, s nemcsak a kettős (osztrák–magyar) monarchia politikai életében számított szava, de a magyar szellemi életben is. (Jókai, tudjuk, éppúgy becsülte, mint Mikszáth.) Az ő fiának lenni nem volt egyszerű: rendkívül sok előnnyel járt (a megörökölhető tehetőségtől az intellektuális irányításon át a privilegizált „társadalmi” helyzetig) – és sok hátránnyal. Nemcsak az apa intellektuális és fizikai adottságai (például magas, jó kiállítású, a nőknek tetsző férfi volt) hatottak nyomasztóan, de maga a név is teherként nehezedett a fiúra (vö. Lengyel 2014b): állandó összevetésre készítette a környezetet. Hugó ebben a kontextusban nem lehetett az, aki volt, hanem csak a „Veigelsberg-fiú”. Apját később mindig szeretettel, elismeréssel emlegette, respektálta, egyik önéletrajzi írásában explicite ki mondja, „szerencséje” volt apjával (vö. Ignotus 1935), de, aligha véletlen, hogy olyan félmondat is fölbukkan szövegeiben, amelyből kitetszik, jókora adag „apa-komplexusa” volt. (1912-ben írott Dickens-cikkében például így vallott erről: „énbennem bizonyára igen erős apakomplexumnak kell élnie, ha így kiütközik egy irodalmi érzésemben” [Ignotus 2010: 151.].) E helyzet roppant mód komplikálta nyilvánosság elé lépését. A költői/írói ambíciójú fiú, már csak a természetes művészi becsvágy miatt is, „saját jogon” kívánt föllépni az irodalmi nyilvánosságban, az apai név azonban ezt lehetetlenné tette. A publikálást megkönnyítette volna, protekciót jelentett volna számára, ám egyben bezárta volna a „Veigelsberg-fiú” onomasztikai ketrecébe. Annál pedig sokkal okosabb és becsvágyóbb volt, hogy ezt vállalhatta volna.

Az eredményt ma már ismerjük. Nevek mögötti bujkálásra kényszerült, és végül „saját” – saját maga választotta és saját maga által presztízsessé tett – névvel, „Ignotus”-ként lett az, aki lett. (Hogy az „Ignotus” név csak „márkanév”, „brend” volt, s hogy polgári értelemben vett névalakja szabatosan miként adható meg, másik kérdés [vö. Lengyel 2013]. Ide most nem tartozik.)

Ami viszont megér egy misét: *A Hét* „névtelenjének” álnévtörténete. Vagy ha úgy jobban tetszik: névkeresése. Ebben a folyamatban ugyanis nagyon sok minden kumulálódott, és maga a folyamat sok egyéb szempontból is tanulságos.

Veigelsberg Hugó irodalmi pályája igazában *A Hét* hasábjain, 1890-től bontakozott ki. Nem előzmények nélkül, persze. Már Eperjesen, másodikos gimnazistaként jelentek meg írásai egy hektografált diáklapban (e lapból azonban ma egyetlen példány sem ismeretes), majd 1889-ben már valódi lapban, az *Ország-Világ*ban is megjelent egy Goethe-fordítása. Az igazi indulás azonban, amely számára a szerzői név megválasztását is aktuálissá tette, mindenképpen *A Hét* volt. Az induló, önmagát kereső és folyamatosan alakító hetilap és a pályáját elkezdni akaró, ambiciózus fiatal irodalmár fórumkeresése már-már törvényszerűen összekapcsolódott, de a probléma éppen a név volt. A Veigelsberg-fiú nem akarta az apjától örökölt nevet maga elé tolni, *A Hét* pedig több, egymást erősítő szempont miatt előnyösnek tartotta, ha szerzői különböző kitalált, fiktív névvel jegyzik írásait – olyan nevekkal, amelyekről azonnal nyilvánvaló, hogy „csak” írói nevek, de éppen ezért bújócskázásra és játékra éppúgy lehetőséget adtak, mint a tényleges szerző ideiglenes elrejtésére (vö. Lengyel 2012). S ez a két oldalról is inspirált folyamat a Veigelsberg-fiút is belevitte egy olyan helyzetbe, amelynek előnyeivel célszerű volt élnie, ám ez a folyamatos névcserélgető szerepjáték nem volt mentes veszélyektől. A szerzőt nemcsak a titokzatosság aurájával vette körül, de óhatatlanul önazonossága rögzülését is nehezítette: újra s újra nyitottá tette.

Indulását (s neve történetét) maga Ignotus sok évtizeddel később, 1933-ban apja tekintélye köré építve adta elő. Utalt rá, hogy apja, „mint a Pester Lloyd egyik főembere s német nyelven maga is művészi s a határokon túl is ismert író, magyar társai előtt nagy tiszteletben állott”. Barátja volt, egyebek közt, Mikszáth Kálmán és Kiss József is. „Emiatt, hogy az ismerős név a szerkesztő ítéletét meg ne vesztegesse, küldtem aztán első versemet a senkire rá nem valló ‚Ignotus‘ aláírással *A Héthez*, – de Kiss József a verset azon nyomban kiadta, íróját kerestette, meg is találta, s így ragadt rajtam az Ignotus név, s így ragadtam én ott *A Hétnél*” (Ignotus 1969: 417.). E történet azonban így túlzottan kerek, sok mindent összesűrítve, sőt összemosva ad elő, s így fontos momentumokat elrejt.

Ami tény: Ignotus első írása *A Héthben* az 1890. évi 28. számban jelent meg, *Véghelyi Imre* névvel jegyezve. (Ez egy vers volt: *A tükör előtt*.) A név is, a megjelenés ténye is mindjárt több kérdést fölvet. Mindenekelőtt: miért ez lett a szerző neve? Nem tudjuk, de több minden nyilvánvaló, így az is, hogy ez egy magyar név (egyféle magyarosodási opció áll tehát mögötte). Az is egyértelmű, hogy a vezetéknev megválasztása nem teljesen véletlen volt – Hugó öccse, Viktor később hivatalosan is *Véghelyire* magyarosította nevét. (És sok-sok évvel később egyszer még Ignotus is használta ezt a nevet – nem is akárhol, hanem a *Nyugatban*.) A Véghelyi név minden jel szerint egyféle hagyományteremtő, a család származási helyére, pontosabban migrációjuk egyik, már magyar állomására visszautaló név. (Ez a magyarosodó zsidók névmagyarosítási gyakorlatának egyik jellegzetes megoldása.) Ez a gyakorlat kettős természetű: tudatos magyarosodási opció jele, s ugyanakkor az eredet egy bizonyos állomásának, azaz a származásnak szimbolikus rögzítése. Újat kezdés és folytonosság fönntartása egyszerre. A másik, nem lényegtelen, kérdés az: a szerkesztő, Kiss József tudta-e, hogy kinek a versét közli? Vagy „csak” tehetséget vélt fölfedezni a versben? Kiss József dörszölt, „öreg” médiamunkás volt, s egyáltalán nem mellékesen – mint magától Ignotustól tudható – Veigelsberg Leónak is barátja. Nagy a valószínűsége tehát, hogy tudta, kollégája és barátja fia a szerző. De jó – szerzőket is nevelő – szerkesztőként belement a játékba. S persze „kiderítette”, hogy ki a szerző. Üzent vagy írt neki, biztatta, s a Veigelsberg-fiú erre levélben válaszolt. Ez az 1890. július 10-én írott levél fönntmaradt (PIM V. 5239/173/1.), s igen tanulságos. Nemcsak ambiciózus és önironikus, nyílt és rejtőzködő szöveg ez egyszerre, de írója önmagára, helyzetére is többszörösen (s némileg ravaszkodva) reflektál. Szempontunkból most mindenekelőtt önmeghatározása érde-

kes: „Ám legyen kedve szerint”, írta Kiss Józsefnek: „mellékelve vett egy poémát, a melynek ambíciója nem elégszik meg az asztalfia rejtekével, hanem kitör stb. A szerkesztő úr bizonyára tekintetbe fogja venni, hogy jó családból származom: ha az ember protekcióval bejuthat miniszteriumba, operába: mért ne juthatna fel így a Parnasszusra is? Külömben is, ha b. lapjában egy tenyérnyi helyet ad nekem, ad az istenben boldogult Apollo egy kis tehetséget arra, hogy a helyemet betöltssem.” Meglehetősen összetett attitűd húzódik meg e gesztus mögött, de mindebből számunkra most csak annyi a fontos: a fiatal költő számolt helyzetével. S ez a helyzet zavarta. Levele utóirata félreérthetlenné teszi ezt: „A feleletet V. I. betűk alatt kérem.” Rejtőzködni akart. Ugyanakkor, s ezt a levél egy másik helye nyilvánvalóvá teszi, mint minden kezdőnek, már neki is voltak frusztráló negatív tapasztalatai: „És végül engedje meg, igen t. Szerkesztő úr, hogy őszintén és szívből megköszönjem szívességét és leereszkedő szeretetreméltóságát, a melylyel engemet figyelmére méltatott és próbálkozásra bátorított. Annál jobban esett ez nekem, mert már sok olyanon estem keresztül, a mi ennél nagyon sokkal másabb volt.” A levél végén, aláírásként, természetesen a Veigelsberg Hugó név szerepel. A rejtőzködésnek itt már nem volt értelme – Kiss József tudta, amit tudott.

Hogy a szerzőnevelő *A Hét*-szerkesztő hogyan s miként vette kezelésbe az ifjú szerzőjelöltet, azt viszont nem tudjuk. Ami biztos, a Veigelsberg-fiú legközelebbi verse csak hónapokkal később, 1890. november 9-én jelent meg *A Hét*-ben, *Szárnyaszegetten...* címmel, de már – Ignotus aláírással.

3

Az Ignotus név – a Vég helyivel ellentétben – nem magyar, hanem latin szó, jelentése: ‚névtelen‘. Hogy a Vég helyiből Ignotus lett, az nagyon radikális attitűdváltásra utal. A magyarosodási opciót, pontosabban az erre utaló nyelvi, onomasztikai kódot felváltotta a rejtőzködés deklarálása. A nyelvi választás (a latin szó névként való használata) is, a szó jelentése (‚névtelen‘) is a rejtőzködést hangsúlyozza: azt, hogy nem mondom meg, ki vagyok. Kiléte mről nevem nem, csak a szöveg, amelyet olvasásra fölkinálok, referál. Egy szöveg értelmezése (‚olvasása‘) pedig sohasem rögzíthető teljes mértékben: az értelmezés bizonyos határok közt mindig nyitva marad. A latin nyelv természetesen nem volt idegen a magyar kultúrától – hihető-e vagy sem ma, de tény, 1844-ig a magyarországi hivatalos nyelv nem a magyar volt, hanem a latin, s bár a 19. század végén a latin nyelv e státusa már nem élt, megszűnt, a magyar elitet képző gimnáziumokban a latin nyelv oktatása, megkövetelése még nagyon erős pozíciókkal bírt. „Úriember” érettségi, s így latintudás nélkül még elképzelhetetlen volt, a félszázad legnagyobb tekintélyű és legolvasottabb magyar regényírójának, Jókai Mórnak életműve például, aligha véletlenül, tele van latin nyelvű betétekkel, s ezt ő is, olvasói is természetesnek tartották. Az Ignotus név ráadásul nem is teljesen előzmény nélküli a magyar kultúrában, Gulyás Pál álnévlexikona (Gulyás 1978: 218.) több, hosszabb-rövidebb ideig e néven is publikáló szerzőt tart nyilván – közülük a legnagyobb éppen a „legnagyobb magyar”: Széchenyi István. De a legismertebb, mondhatnánk „emblematis” Ignotus kétségkívül Veigelsberg Hugóból lett. S aligha véletlen, s aligha független e névválasztástól, hogy róla szólva még Ady Endre is rejtőzködésének adott nyomatékot, amikor „neves névtelen”-nek, „egy Vasálarc”-nak nevezte őt, föltételek nélkül méltányló nevezetes cikkében (Ady 1906).

Az Ignotus név használatának megszilárdulása jól nyomon követhető folyamat *A Hét* hasábjain. *A Hét*-ben ugyan szerzőnk a lapban általános gyakorlat szerint nem egyetlen név alatt publikálta írásait, mint minden törzsszerző, ő is sok nevű volt (vö. Gulyás 1978: 570., Lengyel 2012), de az Ignotus név folyamatosan és igen magas előfordulási gyakori-

sággal kimutatható (vö. Galambos 1954). 1890-ben még csak egyetlen alkalommal fordult elő (az ifjú szerzőnek akkor összesen két írása jelent meg a lapban!), utána azonban megugrik és folyamatos marad a jelenléte. 1891: 5, 1892: 15, 1893: 35, 1894: 15, 1895: 15, 1896: 8, 1897: 8, 1898: 12, 1899: 9, 1900: 9, 1901: 11, 1902: 13, 1903: 14, 1904: 24, 1905: 15, és 1906 (utolsó, csonka éve *A Hétnél*): 7. E lista nemcsak folyamatossága miatt érdemel figyelmet (ilyen folyamatosságot egyetlen más írói neve sem mutat!), de azért is, mert a szerző versei és versfordításai rendre e névvel vannak jegyezve. Márpedig ambíciója szerint szerzőnk elsősorban költő volt, cikket és kritikát csak bémunkásként írt (jóllehet mennyiségét tekintve e második csoport sokszorosan és összehasonlíthatatlanul felülmúlja a verseket). Az Ignotus név kiemelt helyzetére utal az is, hogy a belőle képzett szignó, az I-s ugyancsak meglehetősen gyakorisággal van jelen *A Hétnél*-ben. Ez a szignó persze *pro forma*, külön szerzőjelölő szigla, de aki felismeri képzése szabályait (a név első és utolsó betűjének kiemelése, úgy hogy a két betűt egy kötőjel összekapcsolja), az előtt nyilvánvaló, hogy az I-s szignó nem önkényes jelkombináció, hanem közvetlenül az Ignotus névre utal. Ez a szignó (plusz ennek zárójelbe tett változata) szintén erős sorozatot mutat. 1893: 3, 1894: 4, 1895: 1, 1896: 4 (plusz zárójelben: 1), 1897: 2 (mindkettő zárójeles formában), 1898: 6, 1899: 7 (plusz zárójelben még: 3), 1900: 6, 1901: 11 (plusz zárójelben még 2), 1902: 11 (plusz zárójelben még 2), 1903: 5, 1904: 4, 1905: 3 (plusz zárójelben további 3), 1906: 2 (plusz zárójelben még 1).

Az Ignotus név névként való állandósulásának, rögzülésének több körülmény összejátszása is kedvezett. Egyrészt, bár lerítt róla, hogy álnév, hogy konstrukció, van egy nagyon erős benső névszerűsége, hiszen éppen a *névtelenséget* deklarálja. Ez a szerző „névtelen”, de exkluzív módon, latinul állítja ezt magáról. A név, amely a névtelenségét mondja ki, olyan paradoxont alkot, amely magára vonja a figyelmet, s így ez a névtelenség hatásos jelölővé válik. Másrészt: ez a név (egészen 1907-ig, amikor írónk belügyminiszteri engedéllyel hivatalossá tette írói nevét) egy elemű név, nem tartozik hozzá utónév (keresztnév). Az egy elemű név (vagy egy név egy eleműként való használata) mindig hatásosabb, mint a teljes név: az egy elemű név már: *márkanév*. Az Ady név például erősebb ütész, hatásosabb, mint az Ady Endre név. (Nem véletlen, hogy a kanonizált, nagy alkotókat márkanévszerűen, vezetéknevükön emlegetjük: Zrínyi, Vörösmarty, Petőfi, Arany stb., stb. A teljes nevük a lexikonba vagy /és a tankönyvekbe való, no meg a hivatalos okiratokba.) A Veigelsberg Hugó személyéhez hozzátapadt Ignotus név lépésről lépésre emblematizálta figuráját, márkát csinált belőle. Ez pedig piaci előny volt – az irodalom, a szellemi élet piacán is. (Arról már nem is beszélve, hogy magyar nyelvű közegben, már csak artikulációs okokból is, lényegesen előnyösebb e név, mint a nehezen kimondható, „eredeti” Veigelsberg név, amelyet olykor még hivatalos okirat is hibásan írt le.) Az Ignotus névnek mindezen túl volt egy nagyon fontos „szubjektív” előnye is. A magyarországi zsidók nagy asszimilációs nyomás alatt éltek, minden asszimilációra, de legalábbis akkulturációra készítette őket. A megnyíló lehetőségek éppúgy, mint a magyar társadalom és „álladalom” kimondott/kimondatlan elvárásai. Nem véletlenül. Az önmagát magyarként, bár zsidó vallásúként meghatározó populáció a magyar etnikum országon belüli arányát javította, sőt vitte a kritikus 50% fölé. Ez az asszimilációs alkuhelyzet azonban (amely végeredményben, hallgatólagosan, meg is köttetett), amelyről Karády Viktor (például 1997) s az őt követő történeti-szociológiai irodalom beszél, egyszerre volt ki nem hagyható nagy lehetőség és ugyanakkor az ősök valamiféle hallgatólagos „elárulása”. Magyarán: lelkiismereti probléma. Az a zsidó, aki nevében is igazodott e trendhez, valami olyasmit valósított meg személyes életében, amely egyrészt a környezet által fölismerhető és azonosítható volt (a zsidók magyar nevei igen nagy százalékban „árulkodó” nevek, „leleplezik” viselőiket), másrészt óhatatlanul magukban hordozták az önfeladás bizonyos mértékét. Azaz, a folyamatnak volt bizonyos belső feszültsége. Azzal, hogy Veigelsberg

Hugóból Ignotus lett, ez a feszültségtér enyhébb formában vette őt körül: magyar is lett, zsidó is maradt. Esetében a magyar kultúra melletti (őszinte és átél) optálás, éppen speciális névválasztása révén, látványos önfeladás nélkül, szubjektíve is vállalható módon történhetett meg. Az ide is, oda is tartozást már a választott név speciális szemantikája és aurája is nyilvánvalóvá tette, jelezte.

Az Ignotus név melletti döntés azonban nem volt mindjárt előre lefutott meccs. *A Hét* belső köréhez tartozó szerzők kivétel nélkül mind több álnevet használtak (vö. Lengyel 2012). Ezt a szerkesztő-kiadó Kiss József nyilván ösztönözte is, mert ez a gyakorlat „kifelé” megsokszorozta a szerzőgárdát, változatosabbá tette a lapot, ugyanakkor a névváltoztatással többféle szerepjátékot is lehetővé tett. Ez alapvetően piaci döntés volt, de *A Hét* szempontjából kétségkívül hasznos „kommunikációs” stratégia. S mivel ideig-óráig rejtőzködésre is lehetőséget adott, a munkatársak számára sem volt előnytelen. (A névhasználatnak az olvasók előtti, ismétlődő alkalmi „leleplezése” a *Heti postá*ban pedig a lap és munkatársai önpropagandáját is szolgálta: érdeklődést generált.)

Ez a helyzet a polgári nevet olvasói elől elrejtteni szándékozó ifjú szerző számára is kedvező volt, ő is több névvel próbálkozott párhuzamosan. Ha álneveit felbukkanásuk időrendjéhez igazodva vesszük számba, névhasználati logikájának több eleme érzékelhetővé válik. Érdekes mód, igen korán, már 1891-ben fölbukkan egy másik latin név is, a *Dixi*. E névként használt szó jelentése: ‚elmondtam’. E szó nem pusztán a szótári szavak egyike, ez a római szónokok záró szava volt: dixi, azaz elmondtam. S néhány ismétlődően használt szólásszerű mondatban is szimbolikus helyzetben fordul elő. Például: *Dixi et salvavi animam meam!* (Megmondtam és ezzel megmentettem a lelkemet!) Vagy: *Quod dixi, dixi.* (Amit mondtam, megmondtam.) Egy régi latin auktornál, ifjabb Pliniusnál még így is előkerül: *Dixi omnia quum hominem nomonavi.* (Mindent elmondtam róla, midőn embernek neveztem.) A szó tehát valamiképpen a kimondás teljességét és befejezettségét sugallja. Aki *Dixi* névvel jelöli magát, az amit kimondott, „megmondtá”. Azaz a név egy határozott kommunikációs magatartásra utal. Ez a névhasználati opció mégsem vált dominánssá, előfordulása hektikus. 1891 után például csak évek múlva bukkan föl újra, s igen változó gyakorisággal. 1894: 8, 1895: 7, 1896: 9, 1897: 3, 1898: 1, 1899: 2, 1901: 6, s végül 1903: 1 előfordulást hozott. Az e névként használt szó mögé rejtőző szerzőt a szóban rejlő lehetőség vonzotta, de e vonzás nem volt elég erős és tartós, ám időnként mégis előjött.

Két, egyként 1892-ben jelentkező névötlet sokkal nagyobb karriert futott be. Az egyik a *Tar Lőrinc* név. E választás egyszerre történeti és irodalmi mintára megy vissza (vö. Nagy 1982). *Tar* (más írásmód szerint: *Tari*) *Lőrinc* (1370 körül – 1426 után) valódi történeti személy volt, magyar nemes, aki vallási inspirációtól vezetve elzarándokolt Santiago de Compostelába, valamint Szent Patrik purgatóriumához. Utóbbi útjáról, ott szerzett élményeiről (‚látomásairól’) írásban is megnyilatkozott, szövege „a középkori latin nyelvű magyar irodalom becses emléke”. „Pokoljárása” utóbb több irodalmi műben is újramondódott, így például Tinódi Lantos Sebestyénnél és – Arany Jánosnál (1854) is. A *Toldi estéjében* egyebek közt ez a három sor is ott van: „Rege szállott régi, néminemű Tarról, / *Ki pokolt megjárta*, ének vala arról. / Neve Lőrinc szintén...” (II. ének, 30. vers, 5–7. sor). Ignotus, aki gimnazistaként az Arany-tisztelethez nevelődött bele, s a kor talán legalaposabb Arany-magyarázójának, Lehr Albertnek a tanítványa volt, szinte bizonyos, hogy a közvetlen inspirációt a *Tar Lőrinc* név fölvételéhez Arany Jánostól (vö. még: Arany 1905 is) nyerte. Még hozzá éppen a „pokoljárás” miatt, amely – függetlenül a népraajztudomány adta magyarázatoktól – szimbolikus aurát teremt a név köré: „pokoljáró”. A *Tar Lőrinc* név fölvétele tehát egyféle szimbolikus (alkotói) önmeghatározásként fogható föl. Nem is véletlen, hogy ez a név nagyon erős és lényegében folyamatos jelenlétet mutat *A Hétben*. 1892-ben bukkan föl, még egyetlen előfordulással, majd sorjázna az e névvel jegyzett írások: 1893: 17, 1894: 13, 1895: 11, 1896: 5, 1897: 6, 1898: 9, 1899: 10, 1900: 10, 1901: 13, 1902:

10, 1903: 3, 1904: 2, 1905: 2 és 1906: 2 alkalommal. S ezt a gyakoriságot megerősíti a Tar Lőrincz névből képzett (s így magára a névre is visszaülő) szignó, a T. L. E szignóval 1894-ben 2, 1895-ben 3, 1896-ban 5, 1897-ben 6, 1899-ben 1, 1900-ban 2 és 1904-ben további 1 írás jelent meg. E szignó zárójelbe tett változata is előfordul egyszer, 1902-ben. A Tar Lőrincz névvel jegyzett írások csaknem kivétel nélkül fontos írások. (Maga a név, föltehetően, nem utolsósorban azért maradt meg csak álnévnek, mert egy élő író számára már túlzottan, és sokszorosan, foglalt volt. Túl erős volt az irodalmi konnotációja.)

A másik, ugyancsak 1892-től forgalmazott név, a *Pató Pál* ugyancsak irodalmi inspiráció eredményeként könyvelhető el. Ez nem Aranyra, hanem kortársára és barátjára, a másik nagy századközépi klasszikusra, Petőfi Sándorra, pontosabban annak egyik versére megy vissza. A *Pató Pál úr* című versét Petőfi 1847 novemberében írta (Petőfi 2007: 790–791.), s e művének életbeli mintája egy Pató (Pathó) Pál (1795–1855) nevű alszolgabíró és községi jegyző volt. A vers azonban nem mintájához tapadó, egyedi esettanulmány, érvénye általánosabb. Refrénje, az „Ej, ráérünk arra még” szállóigévé vált, s maga a mű társadalomkritikai diagnózissá. Itt érdemes utolsó szakaszát idézni. „Életét így tengi által: / Bár apái nekíe / Mindent oly bőven hagyának, / Soha sincsen semmije. / De ez nem az ő hibája, / Ő magyarnak születék, / S hazájában ősi jelszó: / „Ej, ráérünk arra még!”” Pató Pál, Petőfi verse révén, a kiürülő magyar nemesi hagyomány terméketlenségének szimbolikus figurája. A *Hét* ifjú szerzőjének e névválasztása egyszerre kritikai és ironikus, egy tradícióval való szakítás szimbolikus jelzése. S feltűnő, hogy e névvel is sok írását jegyezte. 1892: 2, 1893: 21, 1894: 12, 1895: 5, 1896: 9, 1897: 10, 1898: 4, 1899: 2, 1900: 3 és 1902: 2 alkalommal jelenik meg ez a szerzőjelölő név. S ha ehhez hozzászámítjuk a Pató Pál névből származtatott szignókat, e szimbólum jelenléte még nagyobb. A *Pp* szignó jelenléte *A Hét*-ben: 1897: 6, 1898: 10, 1899: 8, 1900: 13, 1901: 4, 1903: 3 és 1904: 1 alkalommal. (E szignó zárójeles formában is előfordul, 1897-ben egyszer.) A *P. P.* szignó is többször előfordul. 1892: 1, 1893: 1, 1894: 5, 1895: 3, 1896: 4 alkalommal. A *pp* szignó 1898-ban és 1901-ben egyszer-egyszer, zárójeles alakjában – (*pp*) – 1898-ban kétszer. Ami érdekes, e név és származéka jórészt színházi kritikák aláírásaként szerepel. Hogy miért, az külön mérlegelést érdemelne. Az egybeesés biztos, hogy nem a pusztán véletlen eredménye, valami megfontolás húzódtott meg mögötte.

(Itt, közbevetőleg, meg kell jegyeznünk, hogy *A Hét*-nek volt egy álneve, amelyet szintén Veigelsberg Hugóhoz kötnek, a *Tallózó Gerzson*. Ez 1891-ben bukkan föl, mindjárt négy alkalommal, s 1892-ben, 1893-ban és 1894-ben még egyszer-egyszer. Ez szemléletét tekintve szintén a Pató Pál név asszociációs rokona, több aláírás kiegészítője, jellemző módon, ez: „bükkösi kisnemes”, „kisnemes és compossesor”, „bükkösi kisbirtokos és nagy tudós”, „kis nemes és a legközelebbi Kóczán-díj nyertes” stb. E névvel azonban az a probléma, hogy a lap utólagos önleplezése és nyomában Gulyás [1978: 431] Kozma Andor és Ignótus közösen használt neveként tartja számon. S e pillanatban a két azonos nevet használó szerzőt nem tudjuk szétválasztani. A mi szerzőnk, nagy valószínűséggel, csak a harmadik cikktől vette át e nevet, s föltehetően ő az 1895-ben publikált *Tallózó Gerzson* névele szerzője is. De mindez még igazolásra vár. Annyi bizonyos: ha az utónév, a Gerzson nem is, a vezetőknév, a Tallózó jellegzetes Ignótus-attitűd hordozója lesz később, cikkek címeiben, sőt rovatcímekben is visszaköszön majd. S a Kozmától átvett név alkalmi használata a jelek szerint a Pató Pál név fölvetelésének előkészítője volt, ezzel hangolt rá az új álnévre.)

1893-tól egy újabb fontos ál-, sőt szerepnév érhető tetten, az *Emma* (vagy ritkábban: *Emma asszony*). Ennek különlegessége, hogy ez a név – női név, s egy férfi szerző választotta önmaga jelölésére (Kardos 1985). E névválasztás alapján sorolódott be Ignótus a „nőimitátorok” közé. De hogy ez a besorolás jogos-e, egyáltalán nem bizonyos, hiszen minden író, aki irodalmi művében női figurát jelenít meg és szólaltat meg, e logika alapján

„nőimitátor” lenne. Néhány dolog e névválasztással kapcsolatban mindazonáltal bizonyosnak látszik. (1) Az Emma név és figura mintája a szerző nővére, Veigelsberg Emma (vö. Lengyel 2014a) volt – ezt az író lánya, Ignotus Sára *expressis verbis* kimondta egy interjúban (PIM Médiatár, K 838, K 836), s nincs is okunk kételkedni ebben. (A Veigelsberg-testvérek, így Hugó és Emma között is nagyon mély érzelmi összetartozás-tudat, kötődés volt.) (2) Ignotus becsvágya és alkata szerint elsősorban író (művész) volt, a cikkírás pedig csak kenyerkereső foglalkozása. S jól érzékelhetően kereste az alkalmakat, amikor íróként (s nem cikkíróként) szólalhatott meg – élete végéig sérelme volt, hogy sorsa nem hagyta meg számára a lehetőséget, hogy költői és írói ambícióit maradéktalanul és tartósan kiélje. A szerzőjelölő névnek a női nevek közül való választása pedig egyúttal szerepkényszert is jelentett. Aki női néven ír, méghozzá személyes (vagy személyesnek álcázott) levélformában, annak a megszólaló nő szerepét is meg kell formálnia – a beszédmód szintjén is. Ez pedig a soros *Saison*-cikk megírását automatikusan irodalmi feladattá, ha tetszik: novella-írássá alakította át. Az író beléphetett egy idegen (nem-saját) életvilágba, s onnan beszélhetett kifelé. Ez eminensen írói feladat és lehetőség. A gyorsan fejlődő ifjú író számára Emma figurájának megalkotásában ez lehetett az igazán vonzó. (3) Ezt a szerepjátékot erősíthette, hogy a szerző (egyébként a női nem nagy kedvelője) tisztában volt a *biológiai nem* és a *társadalmi nem* részleges szétválásával, diszkrepanciáival. Ezt egyik cikkében meglehetősen világossággal meg is fogalmazta: „A tudomány mindjobban hajlik a nézet felé, hogy minden ember férfi is, nő is, csak a férfiak inkább férfiak, a nők inkább nők: hogy megszámlálhatatlan fokozatai és árnyalatai vannak e predominálásnak és elvegyülésnek: hogy vannak egyes fajták, melyeknek férfiai nőiesek vagy nőjei férfiasok, s teméntelen bonyodalom és fájdalom fakad abból, hogy a természetben a kategóriák nem oly élesen elhatároltak, mint a társadalmi felfogásban vagy az intézményekben.” (Ignotus 2010: 164.) Hogy volt-e személyiségének speciálisan feminin vonása, utólag, források híján, nem nagyon lehet megmondani. De az ez irányú érzékenysége és érdeklődése kétségkívül létezett.

Ez az alkotói helyzet mindenesetre az Emma-levelek megírását rutinfeladattól a szerző számára kedvelt foglalatossággá változtatta (Kardos 1985, Lengyel 2017), az olvasók számára pedig egy, a szerző személyére irányuló *enigmát* teremtett: hosszú ideig lehetett találgatni, ki a szerző, férfi vagy nő? Az Emma név jelenléte mindenesetre szép sorozatot alkot *A Hét*-ben. E név, szerzőként, 1893: 4, 1894: 5, 1896: 6, 1897: 9, 1898: 5, 1899: 7, 1900: 6, 1901: 8, 1902: 8, 1903: 7, 1904: 6, 1905: 8, 1906: 5 alkalommal szerepel. S ebben a leltárban nincs is benne *A Hét* 1901-ben lebonyolított szakácskönyv-pályázata, amely sok számon keresztül Emma asszony személye körül forgott. Ha „Emma” itteni „nota bené”-it (rövidke receptkritikai megjegyzéseit) egyenként számba vennénk, igen nagy szám jönne ki. S e pályázatból ráadásul Emma asszony neve alatt könyv is született, amely több kiadást is megért, s hasonmás-kiadásban ma is piacon van.

1894-től egy újabb, nem sokszor előforduló, de érdekes és árulkodó név bukkan föl, a *Korax*. E név az ógörög múltba vezet vissza, jelentése: ‚varjú’, s a károgással van összefüggésben. Másodlagos (és szerzőnket nyilván befolyásoló) jelentése viszont e nevet egyértelműen a retorikához kapcsolja. Korax (és Arisztotelész) volt ugyanis a retorika „ősatyja”. A retorika akkor a nyilvános beszéd és ezen belül a meggyőzés (és egyúttal, már náluk is – szemben a poétikával – a prózában való szólás) tudományának számított. Maga Korax (i. e. 5. sz.) Szüarakuszaiból származó görög szónok (vö. Adamik 2010) volt, i. e. 467 körül egy ideig az állam kormányzója is, de a politikából hamar visszavonult. Ma (s már nagyon régóta) őt tartják számon a retorika első tanítójaként. E tárgykörbe tartozó felismeréseit, „szabályait” tanítványa, Teisziasz foglalta össze egy ‚Tekhné rhetoriké’-ben, amely azután komoly hatást gyakorolt a szónoklattan athéni fejlődésére, s így magára az egyetemes retorikai tudásra is. A Korax név álnévként való használata a tudatos meggyőzés igényére vall, ironikusan azt mondhatnánk, a célirányos és tudatos „károgás” igényére.

Ez a retorika „ósatyjára” utaló álnév azonban csak alkalmilag bukkan föl *A Hét*ben: 1894: 1, 1895: 2, 1896: 1, 1899: 2, 1905: 1 és 1906: 1 alkalommal. De így is mindenképpen a tudatos kommunikációra való törekvést jelzi, ahogy korábbi párja, a Dixi is.

4

Az 1890-es évek második felében több új, de többnyire nem túlzottan gyakran és folyamatosan használt álnév is fölbukkant. 1896-ban például három is: a *Fakír*, a *Kádár* és a *Yorick*. A *Fakír* például mindössze egyszer: fölbukkant, s mindjárt el is tűnt. Ez arra vall, hogy e név használata csak pillanatnyi, futó ötlet (vagy valami pillanatnyi speciális körülmény) eredménye volt, az ok firtatása tehát nem ér meg különösebb erőfeszítést. Lényegesen fontosabb a másik két név. A *Kádár*: foglalkozásnév, de olyan, amely, azt mondhatnánk, hajlamos családnevvé válni. Hogy az ifjú, de már önmagát a szakmába beledolgozó szerző miért ezt választotta egyik újabb bújócskázásához, e pillanatban nem tudjuk, de nagyon valószínű, hogy választása megfontolt volt, s az ok, ha szerencsénk lesz, alighanem tisztázható is lesz. E név használata ugyanis szép, folyamatos sorozatot alkot: 1896-ban 1, 1897: 3, 1898: 7, 1899: 5, 1900: 6, 1901: 3, 1902: 8, 1903: 1, 1905: 6 és 1906: 5 alkalommal fordul elő. S az e névvel jegyzett írások rendre fontos kérdéseket tárgyaló, súlyos írások. A harmadik 1896-ban újonnan fölbukkant álnév a *Yorick*. Ez irodalmi inspiráció szülötte, méghozzá nem is akármilyen inspiráció áll mögötte: Shakespeare *Hamletje*, amelyben *Yorick* koponyája *memento mori*, lét és nemlét dilemmájának földidézője. (Mára a név, s ami mögötte van, igen elterjedt irodalmi pretextussá vált, sok költőnél jelentőség-hordozó motívumként, intertextuális utalásként fontos szövegszervező szerepet tölt be.) Álnévként való fölbukkanása bizonyosan összefügg a haláltudat – talán csak félig komolyan vett, s talán a szerepjárástól sem teljesen független – megjelenésével. *A Hét*ben nem sokszor fordul elő, s az előfordulás is szakadozott, de használatának bizonyosan jelentése van. A sorozat így alakult: 1896: 2, 1897: 1, 1900: 4, 1902: 1, 1904: 3, 1905: 3 és 1906: 1 alkalommal. *A Hét*nél töltött utolsó tíz évre jellemző választás volt ez tehát.

A kései periódus terméke két alkalmi s esetlegesen használt, voltaképpen csak a választékot színező név fölbukkanása is. Mind az *Ebréus*, mind a *Globetrotter* 1898-ban jelenik meg először. Az előbbi azonban csak kétszer, 1898-ban és 1899-ben egyszer-egyszer. A második sem sokkal többször: 1898-ban, 1899-ben és 1901-ben egyszer-egyszer. Mindkét név érdekes. Az *Ebréus* a héber népnév latinisított alakja, használata tehát egyféle – alkalmi – önmeghatározás. (Nem véletlen, hogy 1899-ben a *Rasesone* című írás, amelynek a címe egy zsidó ünnep neve, e névvel lett jegyezve.) A másik név, a *Globetrotter* jelentése ‚világjáró’, ‚világutazó’, s mint ilyen, ez is beszélő név: az utazási kedv jelölője.

5

Ez az álnév-repertoár s a belőle kijegescedő írói név, az *Ignotus* nem pusztán a szerzői szándék eredményeként jött létre. Ha feltételezzük, hogy a fiatal író mindig, minden esetben teljesen „szabadon”, s nem, mondjuk, szerkesztői instrukció nyomán választott nevet, a szerzői gesztus akkor is csak egy nagyon speciális és az alkotói mozgásteret nagyon nagy mértékben meghatározó szociokulturális erőterben jöhetett csak létre. Ennek az erőternek két komponensét célszerű elkülöníteni. Az egyik maga a médium, *A Hét* volt, amelyet a szerkesztő-kiadó, Kiss József és (változó összetételű, de bizonyos folytonosságot mindig fönntartó) „csapata” együtt teremtett meg. A másik a gazdasági élet dinamikus kapitalizálódása, amely részben föltételezte, részben megkövetelte a mentális „modernizációt”, azt a

pszichológiai és egyben szociokulturális átalakulást, amelyet – megkülönböztetendő a tőke-logika szorosan vett gazdasági érvényesülésétől – a *modernitás* kódnéven írhatunk le. A mentális modernizáció, a modernitás a kapitalizmus függvénye (ezt az összefüggést csak illegitim módon lehet eltakarni vagy letagadni), de, természetéből adódóan, van bizonyos, relatív önmozgása, elkülönülése a gazdaság szférájától. Ez az elkülönülés, ez az önmozgás, ismételjük meg, csak relatív, de egy határon belül valóságos. Ami lehetőségeket ad és feszültségeket teremt. *A Hét*, mint médium, ezeknek a lehetőségeknek az egyik leghatásosabb kiaknázója és generálója volt, szerepe pedig nem utolsósorban e feszültségtér optimalizálásában keresendő. *A Hét* ugyanis, mint egy nagy történeti átmenet mediális előmozdítója, elsősorban és döntően nem a szorosan vett irodalmi termés lerakóhelye, „fóruma” volt (aminek sokan hitték s ma is hiszik), hanem az irodalmat is közvetlenül alakító mentális tér átalakítója: *modernizációs médium*. A szerkesztő-kiadó Kiss József ugyan szíve és ambíciója szerint költő volt, de számára *A Hét* egzisztenciájának alapját adta, s így nap mint nap számolnia kellett a piac igényeivel. Ami egyrészt az olvasók szövegfogyasztói igényeihez való alkalmazkodást követelte meg a laptól, ugyanakkor, tetszett vagy sem, a „piac” behatároltsága miatt, közvetlenül kiszolgáltatta azt a szubvencionáló tőke meglehetősen heterogén érdekeinek is. E helyzet, a morális skrupulusoktól függetlenül, ambivalens dinamikát vitt bele a szerkesztésbe. *A Hét* nem lehetett „tisztza” irodalmi lap, egy ilyen „csak” irodalmi lap nem maradhatott volna fenn a médiapiaci térben, elsősorban a valóság fölvetette napi problémákra kellett reagálnia. Méghozzá olyan módon, hogy utat engedjen e problémák megbeszélésének, de a piac nagy érdekeivel ne kerüljön élesen szembe, és számoljon a heterogén érdekek egyidejű létével. Ennek a nézőpont alakulása szempontjából az lett a következménye, hogy a lap következetesen a tőkeérvényesülés lehetőségeinek szorgalmazójaként érvelt, „modernitáspárti” lett, de sokféle érdeklődés és ízlés egyidejű figyelembevételével. Tekintettel volt a mentális kiegyenlítődség történeti szituációjára (és „fejlődés”) diktálta követelményére. Mindez azonban csak folyamatos mozgással, a fogalmi keretek fölpuhításával, részleges vagy teljes átalakításával, a mentális tér *cseppfolyósításával* volt megvalósítható. Azaz, *A Hét* minden volt és lehetett, csak merev és doktriner nem. Mindent a „kívülről” diktált metamorfózis szolgálatába kellett állítania: a szerzői személyiséget is, az intellektuális szerepeket is, a mindennek a leképzésére alkalmassá tett beszédmódot is. (Ez utóbbit szokás, félreértve lényegét, „impresszionista kritikának” nevezni, jóllehet másról, lényegesebből van szó.)

És ami döntő: ez a piaci kényszer semmit nem engedett megmerevedni, rögzülni – még a szerzői neveket s a mögülről fölsejlő szerepeket sem.

A Hét történeti helyzet diktálta törekvéseihez igazodó, abban saját helyét gyorsan megtaláló Veigelsberg-fiú így, azt kell mondanunk, szinte automatikusan „névtelenné”, azaz *Ignotusszá* vált, s írói becsvágyától csaknem függetlenül csak *különféle szerepek sorozatában fejezhette ki önmagát*. Sem neve, sem személyisége, sem írói-intellektuális szerepe nem rögzülhetett. De okos, ambiciózus és mentálisan is erős egyéniség lévén önmaga, helyzetérzékeny és el nem nyomható vágyai valamennyi szerepében fölszínre, kifejeződésre törekedtek. S ami kényszerként nehezedett rá, a folyamatos *ad hoc* reagálás követelménye, még abból is erényt tudott kovácsolni. A sokoldalú, mozgékony, gyors reagálású helyzetelemző éppen ebben az egyetlen szerephez (s névhez) sem köthető, gazdag variációs lehetőséget biztosító *szerep-konglomerátumban* találta meg igazi történeti szerepét. Ennek persze ára volt, nagy ára. Nem azt a költői/írói pályát futhatta be, amelyet szíve vágya szerint befutott volna, hanem, miközben személyes irodalmi tervei redukálódtak, egy, a magyar kultúra (s közelebből a „modern” magyar irodalom) egésze szempontjából alapvetően fontos, és föllépéséig lényegében betöltetlen *metairodalmi szerepkört* alakított ki és látott el.

A Hét habitusátalakító szerepének beteljesülése nélkül nem lett volna *Nyugat*, nem lett, nem lehetett volna modern magyar irodalom, s Ignotus nagy teljesítménye, hogy ezt az

alapvető fontosságú folyamatot saját személyében is össze tudta kapcsolni. *Maga vált a kontinuitás megtestesítőjévé.* Utólag, egy redukált perspektívából a *Nyugat* körüli szerepe a „látványosabb”, de aki egységben látja a magyar kultúra e nagy korszakának összefüggéseit, az tudja: mindehhez az előfeltételeket (bár természetesen nem egymaga) *A Hét* sok nevű és sok szerepű munkatársaként teremtette meg. Ignotus és Emma, Tar Lőrinc és Pató Pál, Dixi, Korax és Kádár (stb.) együtt. A *Krónika*-író és a színikritikus, a vezércikk-író és a glosszátor, az apja jelét (a két csillagot) „megöröklő”, átvevő *Innen-onnan*-író. Egy rejtve összekapcsolódó sokrétű, nagy és gazdag szövegtörzset megteremtője. Oroszlánrészt vállalt a nagy átalakulásban, s rajta kívül nincs még egy irodalmárunk, aki mindkét fázisban ily fontos szerepet tudott volna betölteni.

Irodalom

- Adamik Tamás 2010: Görög retorika + Teisziasz. = *Retorikai lexikon*. Főszerk. Adamik Tamás, szerk. A. Jászó Anna. Pozsony: Kalligram, 450–454., 1200–1201.
- Ady Endre 1906: Ignotus könyve. *Budapesti Napló*, jan. 25.
- Arany János 1854: *Toldi estéje*. Költői beszély. Pest.
- Arany János 1905: *Toldi estéje*. Magyarázta Lehr Albert. Bp.: Franklin Társulat
- Galambos Ferenc 1954: „*A Hét*” írói és írásai 1889–1924. 1. köt. „*A Hét*” írói. Bp. Gépelt kézirat. (Elérhető: OSZK, illetve PDF változatban az interneten is.)
- Gulyás Pál 1978: *Magyar írói álnév lexikon*. A magyarországi írók álnevei és egyéb jegyei. Második, változatlan kiadás. Bp.: Akadémiai Kiadó
- Ignotus (Hugó) 1935: Éltünk rögzös határain. Padok és katedrák 2. *Magyar Hírlap*, júl. 29. 5.
- Ignotus (Hugó) 1969: *Ignotus válogatott írásai*. Vál., szerk. és az előszót írta Komlós Aladár. Bp.: Szépirodalmi
- Ignotus (Hugó) 1985: *Emma asszony levelei. Egy nőimitátor a nőemancipációért*. Összeáll., bev., a jegyzeteket írta Kardos Péter. Bp.: Magvető Könyvkiadó (Magyar Hírmondó.)
- Ignotus (Hugó) 2010: *Túl az óFerenczián. Válogatás Ignotus pszichoanalitikus vonatkozású írásaiból*. Összeáll., szerk., bev. Hárs György Péter. Bp.: Múlt és Jövő
- Karády Viktor 1997: *Zsidóság, polgárosodás, asszimiláció. Tanulmányok*. Bp.: Cserépfalvi. (Kontextus könyvek)
- Kardos Péter 1985: Előszó. Mit ér a nő, ha férfi? = Ignotus 1985. 5–30.
- Lengyel András 2012: A Hét álnevei. Regesztá az önleplezésekről. *Magyar Könyvszemle*, 1. sz. 126–136.
- Lengyel András 2013: Neve, ha van... *Élet és Irodalom*, ápr. 19. 16. sz. 2.
- Lengyel András 2014a: Ignotus „nővére”. Egy-két szó Veigelsberg Emmáról. *Élet és Irodalom*, szept. 26. 39. sz. 13.
- Lengyel András 2014b: Egy-két adat Ignotus Hugó „magántörténetéhez”. *Kalligram*, december, 81–93.
- Lengyel András 2017: A szakácskönyv-szervező „Emma asszony”. A kollektív „irodalmi” gasztronómia mint érdeklődésgenerálás és habitusformálás. Kézirat.
- Nagy Ilona 1982: Tar Lőrinc pokoljárása. = *Magyar Néprajzi Lexikon*. Főszerk. Ortutay Gyula. 5. köt. Bp. 212–213.
- Pecz Vilmos szerk. 1902: *Ókori Lexikon*. 1. köt. Bp.: Franklin
- Petőfi Sándor 2007: *Petőfi Sándor összes versei*. 2., javított kiadás. A szöveget gondozta és az utószót írta Kerényi Ferenc. Bp.: Osiris (Osiris Klasszikusok)